РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Юника Ростислава Юрійовича

на тему

«Семантика кларнетового звучання в українській ансамблевій музиці ХХ-го століття»,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво»

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»

В умовах розвитку сучасного духового мистецтва у музикознавстві останнім часом з'являється щоразу більше нових досліджень, присвячених проблематиці еволюції композиторської творчості представників різних національних шкіл. Сучасні композитори знаходяться в постійному пошуку збагачення засобів музичної виражальності, нерідко надаючи виключне право першості певному духовому інструменту, захоплюючись його колористикою і розробляючи у творчості аспекти багатства його тембрального забарвлення. Паралельно із цим при розширенні образного змісту, що охоплює вже не стільки змалювання певних сюжетів чи конкретних образів і подій, а дедалі глибше дозволяє зануритись у психологічно-емоційну сферу, у виконавському середовищі виникають і вдосконалюються нові техніки і прийоми гри на різних духових. Важливим у цих процесах постає перманентне повернення композиторів до своєї національної музичної спадщини і знаходження в народних мелодіях та в майже неосяжному тембральному спектрі історично сформованих національних музичних інструментів того розмаїття звукових можливостей, які здатні максимально поглибити емоційне тло твору.

Таким чином, у духовому інструменталізмі з'явилась немов потужна лабораторія, в якій проводяться пошуки і випробовування нових експериментів, якість і життєздатність яких перевіряється часом та ухваленням слухачів і виконавців, а серед дослідників збагачується і розширюється панорама актуальних питань, серед яких у наукових розвідках виокремлюються і

виносяться на поверхню дослідження якостей тембральних барв музичних інструментів, серед яких особливо багато уваги приділяється красі звуку та гнучкості використання кольорів різних духових інструментів.

В осмисленні симбіозу цих напрямків, мабуть, й народився вельми цікавий і важливий напрямок атестаційної роботи кларнетиста Ростислава Юника – вивчення семантики кларнетового звучання, яку автор досліджує в річищі динаміки використання цього інструмента в українській ансамблевій музиці ХХ-го століття, логічно виходячи наприкінці роботи із заявлених хронологічних рамок у початок ХХІ століття. Отже, актуальність теми представленої роботи, зумовлена відсутністю спеціальних теоретичних досліджень камерно-ансамблевої творчості українських композиторів з участю кларнета з точки зору образно-звукового семантичного трактування його тембру, не викликає сумнівів.

Глибину осмислення заявленої проблематики дисертант презентував не лише в хронології появи і розвитку ансамблевого звучання кларнета в Україні ще від XVII століття, але й у переконливому послідовному вивченні всього масиву творчості українських композиторів та викладі і аргументації власних думок щодо ряду найважливіших аспектів та проявів його використання.

Об’єктом дослідження обрано камерно-ансамблеву творчість українських композиторів з кларнетом, а предметом дослідження – семантичні властивості звучання кларнета в контексті його поєднання з іншими інструментами в українській ансамблевій музиці ХХ-го століття.

Мета роботи, завдання, методи дослідження і структура дисертації підпорядковані основній концепції дисертаційного дослідження, що полягає у комплексному системному аналізі ансамблевих творів українських композиторів з участю кларнета в контексті дефініції звукових образно-семантичних значень інструмента у різноманітних ансамблевих складах.

Відтак, об’єктом дослідження постає камерно-ансамблева творчість українських композиторів з кларнетом. Предметом – семантичні властивості

звучання кларнета в контексті його поєднання з іншими інструментами в українській ансамблевій музиці ХХ-го століття. Дослідницькі методи згуртовано довкола міждисциплінарної інтеграції наукових принципів музикознавства, культурології, філософії, історії музичної культури – історико-стильовий, пошуковий, аналітичний, музикознавчий, системно-структурний і компаративний та застосування аксіологічного підходу для піднесення ціннісних параметрів розглядуваних творів та їх значущості в українській музичній культурі.

Вельми розлогими постають матеріали дослідження, які охоплюють видані партитури ансамблевих творів з кларнетом Є. Станковича, В. Рунчака, Ю. Іщенка, Л. Шукайла, Г. Глазачова, ряд віднайдених або отриманих безпосередньо від авторів рукописів, зокрема сучасних львівських композиторів Антона Сопіги та Остапа Мануляка, велика кількість записів ансамблевих творів, серед яких привертає увагу ретельне зібрання комплексу композицій з кларнетом представників української діаспори (про більшість з яких ще не повідомлялось у вітчизняній біографічно-довідковій літературі), матеріали особистого інтерв'ювання композиторів Остапа Мануляка та Володимира Рунчака, українські та зарубіжні періодичні видання і буклети музичних фестивалів.

Значною є й **наукова новизна** представленої дисертації, яка полягає в охопленні об'ємного емпіричного матеріалу, висловлених особистих рефлексій і оцінок ансамблевих творів українських композиторів з кларнетом. Серед зазначених та уперше запроваджених автором у практику виділено використання кларнета в ансамблевій фольклорній традиції українців та інших культур, визначено особливості різних типів ансамблевих поєднань з участю кларнета. Новизною відзначається й запропонована система структурування зразків камерно-ансамблевої музики з участю кларнета та здійснення при аналізі найпоказовіших творів узагальнення типологічних рис ансамблевих структур.

Результати дослідження Ростислава Юника мають важливе практичне значення: основні положення дисертації, висновки та аналітичний матеріал

можуть бути використаними в подальших дослідженнях з проблем української композиторської творчості та духового мистецтва України, стилів і композиційних прийомів у сучасній українській музиці, стати підґрунтям для подальшого вивчення тенденцій розвитку українського духового мистецтва та сприятимуть поглибленню знань з історії української духової музики і виконавства. Матеріали дисертації можуть бути використаними в навчальних курсах «Історія української музичної культури», «Духове виконавство та інтерпретація», «Музичні стилі», «Історія українського духового мистецтва» для студентів духового та музикознавчого факультетів спеціальних середніх та вищих музичних навчальних закладів.

Наукове дослідження було виконано здобувачем в аспірантурі Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка відповідно до плану наукових робіт Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка на 2020 – 2025 рр. під керівництвом Наталі Посікіри-Омельчук, кандидатки мистецтвознавства, доцентки, завідувачки відділу аспірантури Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка. За своїм змістом дисертаційна робота здобувача відповідає Темі № 3 «Українська музика у контексті світової музичної культури». Тему затверджено Вченою радою Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка (протокол № 10 від 25 жовтня 2022 р.).

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача.

У своєму дослідженні «Семантика кларнетового звучання в українській ансамблевій музиці XX-го століття» Ростислав Юник дотримався принципів академічної доброчесності. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Надана достовірна інформація щодо методів і результатів досліджень, джерел використаної інформації та власну наукову діяльність. У дисертації відсутній плагіат, як оприлюднення наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства.

Структура дисертації підпорядкована її меті та завданням: робота складається зі вступу, трьох розділів із внутрішнім поділом на підрозділи, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із них основного тексту – 191 сторінка. Список використаних джерел включає 205 найменувань, із них 63 – іноземними мовами.

У вступі окреслені актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, матеріали дослідження.

Перший розділ «Актуальні проблеми досліджень камерно-ансамблевої музики з участю кларнета» представляє низку найважливіших наукових праць українських авторів та зарубіжних вчених, тематика корпусу яких спрямована на дослідження світової ансамблевої духової музики та епізодичного висвітлення окремих аспектів української камерно-ансамблевої творчості. В дисертації подано огляд праць, дотичних до головної теми в таких ракурсах: історії українського духового мистецтва і виконавства; загальної історії та теорії духового мистецтва; української народної музики і виконавства; творчості і постатям українських композиторів; висвітленню творчості з використанням кларнета представників української діаспори; історії української, зарубіжної музики та розвитку інструмента кларнет; вивченню стильових тенденцій і мистецьких напрямків; теорії та історії камерно-інструментальної музики та ансамблевого виконавства; специфіки української музичної мови, оркестровки та джазової музики; методики викладання гри на духових інструментах; праць, присвячених питанням семантики, тембровості, сонористики, звукозображальності, інтертекстуальності, програмності в музиці та інших дотичних до теми атестаційної роботи питань.

У другому підрозділі «Кларнет в академічній світовій камерно-ансамблевій композиторській практиці» розглянуто еволюційний шлях кларнета від часу його походження від старовинного інструмента XII ст. шалюмо до вдосконалення та утворення в результаті роботи найвидатніших майстрів класичної моделі. Вивчено історичні етапи використання кларнета в процесі розвитку академічної композиторської творчості та діяльності видатних

віртуозів-виконавців від перших зразків середини XVIII ст. до сучасних перспектив використання кларнета у музиці композиторів XX – початку XXI століття та виокремлення, як самостійного жанру, гомогенних ансамблів у творчості зарубіжних і сучасних українських композиторів.

Ґрунтовним видається третій підрозділ «Кларнет у позаакдемічній виконавській діяльності як учасник ансамблів етнічного походження», в якому автор здійснив аналіз виконання кларнетом різноманітних функцій у позаакадемічних сферах музичної практики – в українському народному інструментальному мистецтві «Троїстих музик», тарафів, у музикуванні традиційних клезмерських капел, в естрадно-розважальній сфері, джазовій музиці. Наведено докази аргументації фольклорного коріння походження кларнета, його етнічного походження і глибинного зв'язку з музичною культурою українського народу. Розглянуто діяльність українських мистецьких формацій Тернопільщини, Івано-Франківщини, Хмельниччини та Львівщини. Виокремлено аспект соціальних функцій музикування на кларнеті, що полягає в його побутуванні у пов'язаних з ходом розвитку місцевих культур – пастівницької, побутово-обрядової, танцювальної, почасти військової і релігійної. Зроблено висновок про входження кларнета в українську фольклорну музичну практику шляхом проникнення з автентичної інструментальної культури, фольклорної практики напливових форм до використання фольклорних зразків у професійній композиторській творчості.

Другий розділ роботи «Основні параметри вимірів сонорно-тембральних амплуа кларнета в різноманітних видах ансамблевої музики» присвячений вивченню художньо-виражальних можливостей кларнета, визначенню рис стильової специфіки композицій, серед яких дослідник виокремлює камерність, виконання сонорно-тембральної ролі, технічно-виконавські можливості у різноманітних видах ансамблевої музики. Особливий науковий інтерес викликає підрозділ 2. 2 «Програмність, як одна з відцентрових вісей визначення семантики кларнетового звучання в камерно-ансамблевих композиціях українських композиторів», у якому систематизовано типи програмності за ознаками жанрової специфіки, різновидів сюжетно-образної програмності,

філософсько-концептуальних рівнів, смислоутворюючих значень та семантики кларнетового звучання в творах з яскраво вираженою національною основою.

До певної міри новаторським видаються узагальнюючі спостереження автора щодо семантичного звучання кларнета в контексті смислоутворюючих значень, зроблені в результаті аналізу великої кількості ансамблевих творів українських композиторів різних регіональних шкіл – київської, харківської, одеської, львівської. Це твори Л. Колодуба, М. Дремлюги, Є. Станковича, М. Скорика, О. Козаренка, Т. Ященка, З. Алмаші, К. Майденберг-Тодорової, А. Чібалашвілі, Л. Юріної, В. Полєвої, О. Щетинського, З. Алмаші, Л. Грабовського, Б. Фроляк, О. Шмурака, М. Денисенко, І Небесного, В. Годзяцького, К. Цепколенко, С. Зажитька, Л. Юріної, О. Мануляка та А. Сопіги. Смислоутворюючі значення Р. Юник систематизує за такими категоріями: за ознаками жанрової специфіки; за типами образно-сюжетної програмності (матеріал цього підрозділу відзначаємо як новаторський щодо систематизації видів програмності, уперше здійсненої в ракурсі дослідження української ансамблевої творчості з використанням кларнета). Серед видів програмності, окрім загальноприйнятих хрестоматійних, Р. Юник виділяє створення ефектів візуалізації пейзажу, простору, переміщень у просторі, кількавимірних геометричних фігур, візуалізації інструментального театру, індивідуальних моделей портретно-образної програмності, коли музичний матеріал твору корелюється з біографічно-особистісними алюзіями.

Крім цих, дослідник виділяє філософсько-концептуальні рівні програмності: технократичний механістично-урбаністичний рівень, об’єднання постулатів теорії ймовірностей, уведення до виконавського процесу віджеїнгу та стереофонічного озвучення, а також парадоксально-іронічний, інтелектуальний, медитативно-філософський, позамузичний і континуальний рівні.

Третій розділ дисертації «Еволюційний шлях кларнета в ансамблевій музиці українських композиторів» присвячено доведенню значення ансамблевої української творчості, в якій кларнет заповнив важливу для кожного з розглядуваних композиторів нішу творчості. Це положення автор довів при

аналізі творів класичного зразка та експериментальних композицій сучасних авторів у контексті еволюції українського кларнетового репертуару.

При цьому етапи еволюції творчості українських композиторів систематизовано за такими ознаками: адаптивний етап впровадження кларнета в традицію української академічної камерно-ансамблевої творчості; використання кларнета в ансамблевих творах середини ХХ ст. - початку 1990-х років, коли розпочалось приділення певної уваги до специфіки семантичних значень інструмента; окремим важливим підрозділом виокремлено камерно-ансамблеву творчість з кларнетом композиторів української діаспори ХХ століття, без якого створення її цілісної картини було б не повним; твори українських композиторів з кларнетом періоду кінця ХХ–початку ХХІ століття, який презентує розлогу картину експериментальних пошуків нових тембрально-сонорних якостей кларнета. При цьому окреслено й індивідуальні авторські знахідки українських композиторів початку ХХІ століття.

Роботу завершують об’ємні структуровані висновки, що вповні відображають результати дослідження і достатнє обґрунтування авторської концепції.

Наукові результати дисертації висвітлені у трьох одноосібних публікаціях у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Також результати дисертації були апробовані на семи наукових фахових конференціях. Таким чином, наукові результати, отримані в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача і відображають його змістовні домінанти.

Разом з тим, робота викликає і декілька питань, які виникають при читанні дисертації та мисляться як природне продовження розмірковувань автора. Ці питання швидше спрямовані на уточнення її змістовного ряду:

1. У роботі подано поважний перелік опрацьованих наукових праць. Хотілося б вияснити, чи автор атестаційної роботи знайомий з дослідженням останніх років «Смисл як категорія цінностей семантики музики» докторки мистецтвознавства Людмили

Шаповалової? Якщо так, які думки цієї праці були важливими для Вашої роботи?

2. У роботі Ви неодноразово спираєтесь на опубліковані матеріали інтерв'ювання українських композиторів, а також на особисто проведені інтерв'ю, наприклад, з львівським композитором, лауреатом премії імені Бориса Лятошинського Остапом Мануляком. Твори цього вельми оригінально мислячого молодого композитора, зокрема з кларнетом, доволі багато звучать у концертних програмах та під час проведення різноманітних фестивалів і разом з тим, про творчість якого ще немає музикознавчих розвідок. Прошу сказати, що з висловленого О. Мануляком допомогло Вам глибше осмислити сутність композиторського підходу до використання семантичних властивостей кларнета, і які головні висновки для змісту своєї праці Ви зробили на основі його рефлексій?

Ці запитання жодним чином не впливають на висновок про те, що рецензована кваліфікаційна наукова праця є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному рівні.

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Ростислава Юрійовича Юника «Семантика кларнетового звучання в українській ансамблевій музиці ХХ-го століття» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

За актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною дисертаційна робота повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Юник Ростислав Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

Рецензентка –
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії музики
Львівської національної музичної академії
імені М.В.Лисенка

Ірина АНТОНЮК

15 серпня 2026 р.